

Venäläinen emigranttilehdistö

J u l i t t a S u o m e l a

Määrällisesti ja kulttuurimerkitykseltään venäläisten emigraatio oli 1900-luvun ”kansainvaelluksista” ilmeisesti huomattavin. Tarkkaa lukumäärää Venäjältä lokakuun 1917 vallankumouksen seurauksena maasta paenneista ei ole. Tämä on ymmärrettävää, koska maailmansodan ja vallankumouksen luomat olosuhteet olivat kaaottiset. Englantilainen *Royal Institute of International Affairs* julkaisi vuonna 1939 tilaston, jota pidetään kattavimpana emigranteja koskevista tilastoista. Sen mukaan Euroopassa oli vuonna 1922 venäläisiä pakolaisia 718 000, vuonna 1930 heitä oli 503 000 ja vv. 1936-37 noin 355 000 (Raeff 1990, 23-24, Simpson 1939, 110).

Venäläisemigraation seurauksena eri puolille maailmaa muodostui venäläisten yhdyskuntia, joiden on katsottu muodostaneen neuvostovaltion ohella erityisen toisen nk. Rajantakaisen Venäjän (Russia Abroad, Zarubežnaja Rossija, Russland andersseits der Grenzen). Eri puolille maapalloa hajaantuneen väestön yhdistämisessä tärkeä rooli oli venäläisellä emigranttilehdistöllä. Älymystön osuus venäläispakolaisista oli suuri. Monilla oli korkeakoulututkinto, 3/4:lla keskitason koulutus. Tämä selittää osaltaan maailmansotien välisenä aikana Venäjän ulkopuolella kehittyneen venäjänkielisen emigranttilehdistön laajuutta. Emigranteissa oli paljon lehtimiehiä, kirjailijoita, yleensä kirjalliseen ilmaisuun tottuneita (Raeff 1990, 16). Näin suuren koulutetun joukon siirtyminen Venäjän ulkopuolelle merkitsi melkoista menetystä Neuvosto-Venä-

jän kulttuuri- ja tiede-elämälle. Tähän ovat kiinnittäneet huomiota myös jotkut uusimmat venäläiset historiantutkimukset.

Venäläisten emigranttien lehdistö maailmansotien välisessä Euroopassa oli laaja. Tämä lehdistö syntyi Suomessa, kun Helsingissä alkoi syksyllä 1918 ilmestyä sanomalehti *Severnaja žizn*. Muualla Euroopassa ensimmäiset venäjänkieliset sanomalehdet alkoivat ilmestyä vuonna 1920 tärkeimmissä emigranttikesköksissä Prahassa, Berliinissä ja Pariisissa. *Severnaja žizn* oli välttänyt puoluesidonnaisuuksia ja yrittänyt yhdistää kaikki emigrantit yhteiseen bolševisminvastaiseen taisteluun. Keski-Euroopan lehdet olivat selvemmin vallankumousta edeltäneiden poliittisten puolueiden lehtiä. Niistä tuli vallankumousta paenneiden aktiivipoliitikkojen julkaisuja, mutta kuitenkin lehdet täyttivät myös normaalin sanomalehden kriteerit; ne ilmestyivät päivittäin, julkaisivat uutisia, kulttuurikatsauksia, ilmoituksia, mainoksia jne. Sanomalehti oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja vielä 1930-luvullakin mielipiteiden levittämisen ja uutisten välittämisen kannalta ylivoimainen media ja nimenomaan emigraatiossa hajallaan asuvien venäläisten tavoittamisessa korvaamaton. Poliitikkojen puhujamatkat ja emigranttien – käytännössä harvat ja hajanaiset – kokoukset vain täydensivät lehdistöä.

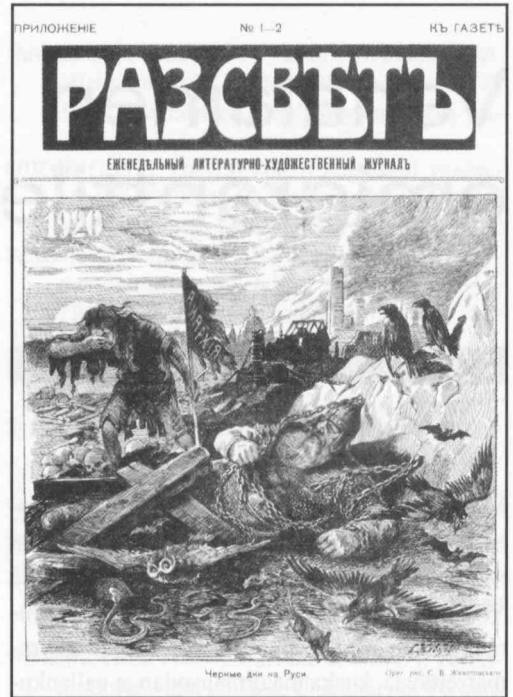
Vielä vuosina 1918-1920 Itämeren alue oli tärkeä Venäjän valkoisille. Monet emigrantit halusivat pysytellä alueella, koska sieltä olisi lyhyt matka palata Pietariin ja Venäjälle, kunhan valkoiset saisivat karkotettua bolševikit maan johdosta. Kun sisällissodan painopiste siirtyi Venäjän itä- ja eteläosiin, monet emigrantit alkoivat pyrkiä Itämeren alueelta Keski-Eurooppaan. Myös emigranttileh-

distön painopiste siirtyi sinne. Vaikka Itämeren alueella Helsingissä, Tallinnassa ja Riiassa jatkuivat emigrantilehtien ilmestyminen, oli näistä lähinnä vain riikalaisella *Segodnjalla* (1919-1939) suurempi merkitys. Sen sijaan Suomen ja Viron venäläislehdet taantuivat 1920-luvun ensi vuosien jälkeen paikallisiksi julkaisuiksi, elleivät lopettaneet ilmestymistään kokonaan.

Venäläislehtien painopisteen siirtymistä etelämäksi oli ennakoitua Helsingissä ilmestynyt *Razsvet*. Alkuvuodesta 1920 se ilmoitti lopettavansa ilmestymisen Suomessa, ”koska koko Suomenlahden rannalla ei enää ole bolševisminvastaisen toiminnan keskusta”. Sen sijaan Keski-Euroopassa ”taistelulla olisi vielä merkitystä” (Ra 14.2.1920, Ot redaktsii). Monet Suomessa toimineet venäläiset lehtimiehet näyttävätkin jatkaneen työtään venäläislehtien toimituksissa Riiassa, Berliinissä, Pariisissa ja Prahassa.

Keski-Euroopan venäläisemigranttien keskuksista tärkeimmät olivat Berliini, Praha ja Pariisi. Niissä alkoi ilmestyä kymmeniä venäläisiä lehtiä. Monet näistä lehdistä jäivät tosin varsin lyhytikäisiksi, mutta suurimmat jatkoivat ilmestymistään koko 1920-luvun ajan. Sen sijaan 1930-luvun Euroopan sosiaalisista ja poliittisista muutoksista selvisivät vain muutamat, suurimmat lehdet. Emigranttien oman tilaston mukaan Saksassailmestyi enimmillään eli vuonna 1923 yhteensä 39 eri sanomaja aikakauslehteä. Kymmenen vuotta myöhemmin niitä oli enää viisi.

Samanlainen kuin Saksassa oli tilanne myös Ranskassa. Emigranttiarkiston tilaston satojen erilaisten julkaisujen joukossa on vain kaksi em. kriteerit täyttävää Ranskassa ilmestynyttä sanomalehteä. Ne olivat *Poslednija novosti* (1920-1940) ja *Vozroždenije* (1924-1940). Molemmat lehdet ilmestyivät Pariisissa ja ne olivat yhdessä Riiassa ilmestyneen *Segodnjan* kanssa pisimpään Euroopassa maailmansotien välisenä aikana ilmestyneet venäläiset sanomalehdet. Tšekkoslovakiassa ilmestyi vähemmän venäläisiä lehtiä, mutta ne ovat sisältönsä takia keskeisessä asemassa tarkasteltaessa koko Euroopan venäläistä lehdistöä. Praha oli emigranttien kulttuuritoiminnan ja emigranttivasemmis-

Razsvet-lehden kansi vuodelta 1920.

ton keskus. Emigranttien oman tilaston mukaan Prahassa ilmestyi enimmillään eli vuonna 1925 kaksikymmentäviisi eri venäläistä lehteä. Vuonna 1932 niistä oli jäljellä vielä kahdeksantoista (Volkman 1966, taulukko *Russische Emigranten Zeitschrift*), mutta näistä itse asiassa ainoastaan kolme oli pitkäikäistä ja puoluepoliittisesti merkittävää. Nämä olivat sanomalehti *Krestjanskaja Rossija*, sanomalehtenä aloittanut, mutta aikakauskirjaksi muuttunut *Volja Rossii* ja aikakauskirja *Revoljutsionnaja Rossija*.

Edellä mainitut Berliinissä, Pariisissa ja Prahassa ilmestyneet venäläiset sanomalehdet ovat merkittävimmät, kun tutkitaan sotienvälisen ajan Euroopan venäläistä sanomalehdistöä. Vaikka lehtien levikeistä ei ole säilynyt tietoja, tiedetään, että juuri niitä luettiin eri puolilla Euroopan emigraatiota. Näiden lehtien painoarvon yksi selitys on se, että niiden toimituksissa oli Venäjällä ennen vallankumousta vaikuttaneita poliitikkoja, jotka jatkoivat nyt työtään näissä lehdistä. Lehdet kävivät keskenään polemiikkia, jolla on keskeinen merkitys selvitet-

essä emigranttien aatteellis-poliittista keskustelua maailmansotien välisenä aikana. Niihin verrattui-
na muissa Euroopan maissa ilmestyneet venäläi-
set lehdet olivat luonteeltaan lähinnä paikallisia,
eivätkä ne osallistuneet Keski-Euroopan suurten
venäläislehtien keskusteluun emigranttien aatteis-
ta.

Sosialistinen lehdistö

Venäläisille lehdille riitti lukijoita Saksassa, suun-
tautuihan pako Venäjältä 1920-luvun alkupuolella
suurelta osin juuri sinne. Lehdistön syntyyn vaikutti
oleellisesti se edellä jo todettu seikka, että pako-
laisten joukossa oli suhteellisen paljon sivistyneis-
töä. Merkittävä seikka oli myös se, että Saksassa
oli kirjapainoja, joissa pystyttiin latomaan venäjän-
kielistä tekstiä. Esimerkiksi ensimmäisen maail-
mansodan aikana Saksan hallitus oli julkaissut ve-
näläisille sotavangeille tarkoitettua sanomalehteä
Russki Vestnik. Lehti oli ollut Saksan sodanpää-
määriä palveleva propagandajulkaisu, mutta sen
toimituksessa oli ollut venäläisiä sosialisteja, joista
jotkut jatkoivat sittemmin emigranttilehdissä.

Poliittisilta mielipiteiltään Berliinin venäläiset
lehdet edustivat muuten varsin erilaisia suuntauk-
sia ja mielipiteitä. Niiden perustamista helpotti se,
että heti ensimmäisen maailmansodan jälkeen sak-
salaiset halusivat, kaiken varalta, ylläpitää hyviä
suhteita venäläisiin emigrantteihin. Sen paremmin
talous- ja finanssiipiirit kuin poliitikotkaan eivät ha-
lunneet vielä ensimmäisinä sodan jälkeisinä vuosi-
na katkaista suhteitaan emigrantteihin. Toisaalta
toivottiin, että vanhat kauppasuhteet Venäjälle säi-
lyisivät, toisaalta emigranteilta toivottiin tukea
Versailles'n rauhansopimuksen luomaa ranskalais-
englantilaista hegemoniaa vastaan (Mick 1955, 33;
Volkman 1966, 50).

Emigrantteihin kohdistuneissa tutkimuksissa on
tehty päätelmä, että saksalaisten suosimat emigran-
tit olisivat olleet ennen muuta monarkisteja (Volk-
man 1966, 50). Nämä olisivat hakeutuneet Sak-
saan juuri siitä syystä, että heillä oli vanhastaan
yhteyksiä saksalaisiin monarkisteihin. Ensimmäi-
sen maailmansodan alusta Saksa oli ylläpitänyt

suhteita Venäjän äärioikeistoon (Kennan 1961, 41).
Venäläisissä emigranteissa olikin sellaisia, jotka
ensimmäisen maailmansodan jälkeen asettivat toi-
veensa saksalaiseen oikeistoon, ennen muuta soti-
laspiirien tukeen. Saksalaisten puolelta pyrittiin al-
kuaikoina luomaan suhteita nimenomaan monar-
kistiemigrantteihin. Erityisesti Saksan armeijassa
oli korkeita upseereita, jotka monarkistivenäläis-
ten avulla pyrkivät monarkian palauttamiseen sekä
Saksaan että Venäjälle (Volkman 1966, 51-52).
1920-luvun alun jälkeen alkoi emigranttilehdistös-
sä keskittyminen nimenomaan niin, että pieniä
monarkistilehtiä kuoli. Monarkistisia laajalle levin-
neitä sanomalehtiä oli vain yksi: *Vozroždenije* Parii-
sissa.

Emigranttilehtiä toimittivat usein yhtä pienet ja
sulkeutuneet piirit kuin ne, jotka toisaalla järjestivät
erilaisia poliittisia kokouksia. Lehtien lukijamääri-
en voi kuitenkin olettaa kertovan jotain muutoin niin
vaikeasti selvitettävistä emigranttien poliittisista
mielipiteistä. Berliinin *Rulin* levikin kerrotaan ol-
leen enimmillään yli 20 000 ja Pariisiin *Poslednija*
novostin jopa 40 000 (Gessen 1979, 139; Birman
1994, 148). Emigranttilehdistön poliittinen muutos
tapahtui kuitenkin aivan päinvastaiseen suuntaan
kuin mitä on esitetty luvun alussa viitatuissa tutki-
muksissa emigranttien, siis lehtien potentiaalisen
lukijakunnan, poliittisista mielipiteistä. Emigran-
tien on katsottu muuttuneet poliittisilta mielipiteil-
tään oikeistolaisemmiksi 1920-luvun loppua kohti.
Kuitenkaan monarkistijulkaisut eivät kannu 1920-
luvun alkua pidemmälle. Von Rimscha totesi tä-
män ristiriidan, mutta ei etsinyt sille selitystä (von
Rimscha 1927, 94). Hänen jälkeensä norjalainen
Jens Petter Nielsen mainitsi saman ristiriidan tut-
kimuksessaan, joka koski 1930-luvulla Euroopan
ilmeisesti laajalevikkisintä emigranttisanomalehteä
Poslednija novostia. Lehteä julkaisi Pariisissa ve-
näläinen Tasavaltalais-demokraattinen yhdistys,
jonka johtaja ja lehden päätoimittaja Pavel Milju-
kov oli poliittisilta mielipiteiltään tunnetusti vasem-
mistolainen, nimenomaan suhtautumisessaan Ve-
näjänsä vallankumoukseen ja Neuvostoliittoon. Niel-
senkin lähtee olettamuksesta, että emigranttien
enemmistö – siis myös *Poslednija novostin* lukija-

kunnasta suurin osa – oli monarkisteja. Kuitenkin nämä tilasivat ja lukijat vasemmistolaisista sanomalehteä. Nielsen ei yritä selittää tätä ristiriitaa mitenkään. Hän tyytyy vain toteamaan: ”*Poslednija novostin* menestys oli näin ollen melko paradoksaalista; voidaan kiistatta väittää, että Miljukovin lehti ei kukoistanut sen poliittisten mielipiteitten ansiosta – vaan niistä huolimatta” (Nielsen 1983, 17).

Rul ja Ullsteinin lehtitalo

Sanomalehti *Rulin* ilmestyminen Berliinissä liittyi kiinteästi venäläisen lehtimiehen ja poliitikon Iosif Hessenin toimintaan. Vuoden 1920 alkupuolella Hessen muutti Suomesta Saksaan. Lähtönsä syitä Hessen kuvaa muistelmissaan, jotka hän kirjoitti vuosina 1936-37 Ranskassa. Berliinissä Hessen teki yhteistyösopimuksen suuren saksalaisen Ullstein-kustantamon kanssa. Tämän sopimuksen perusteella syntyi kustannusliike Slovo, joka alkoi julkaista sekä kauno- että tietokirjallisuutta venäjän kielellä (Hundert Jahre Ullstein 1877-1977, III, 561).

Ullsteinin lehtitalon ja *Rulin* välisistä yhteyksistä on säilynyt vain vähän tietoja. Aihetta ei voi juuri lähemmin tutkiakaan, koska Ullsteinin oma arkisto on tuhoutunut II maailmansodan aikana, ja *Rulin* Moskovassa säilytettävä arkisto on puutteellinen. Saksalaisissa muistelmissa ym. kirjallisuudessa *Rulista* ja sen toimittajista on yllättävän vähän tietoja. Osaksi tämä selittyy sillä, että Saksan lähinnä demokraattisia mielipiteitä edustaneista venäläis-emigraanteista ei ole tähän mennessä oltu juuri kiinnostuneita. Lännessä kiinnostus rajoittui lähinnä Saksassa toimineisiin venäläisiin monarkisteihin, kun taas DDR:ssä keskityttiin saksalaisten ja neuvostovenäläisten suhteisiin.

Suunnitelman mukaan tätä kirjallisuutta piti viedä Neuvosto-Venäjälle, mutta neuvostoviranomaiset eivät sitä koskaan kuitenkaan sallineet (Gessen 1979, 105).

Siitä huolimatta Berliinissä syntyi hyvin laaja venäjänkielinen kirjankustannustoiminta. Vuosina 1918-1928 perustettiin Berliiniin yhteensä 188 venäläistä kustannusliikettä. Hessenin perustama Slovo oli kustantamoista vanhin ja se toimi aina vuo-

teen 1927 saakka. (Raeff 1990, 101.)

Vuoden 1920-lopulla Hessen keskittyi täysin emigranttisanomalehti *Rulin* toimittamiseen, jolloin kirjojen kustantaminen väheni. On yllättävää, että ehdotuksen lehden perustamisesta tekivät saksalaiset. Hessenin mukaan heidän pyrkimyksenä oli hankkia ulkomaanvaluuttaa emigranttisanomalehdellä, jolla olisi levikkiä myös Saksan ulkopuolella (Gessen 1979, 41-42, 114). Ulkomaanvaluutastahan oli sodanjälkeisessä Saksassa pulaa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Ullstein-kustantamolla oli myös poliittisia tavoitteita. Koska 1920-luvun alussa ei ollut varmuutta siitä, että bolševikit pysyisivät Venäjän johdossa, Ullstein halusi säilyttää tulevaisuuden varalta hyvät suhteet emigrantteihin. Ullsteinin kiinnostus *Rulin* julkaisemiseen nimittäin väheni sitä mukaa, kun neuvostovalta Venäjällä lujittui.

Ullsteinin kustantamon perusteluja venäläisen emigranttilehden julkaisemiselle lienee mahdotonta löytää, koska sen arkisto siis tuhoutui Berliinin pom-

Rul-lehden kansi vuodelta 1923.

mituksissa. Neliosaisessa Ullsteinin lehtitalon historiassakaan ei ole Rulista kuin vain kaksi lyhyttä mainintaa. Ensimmäinen liittyy Slovo-tytärtyhtiön perustamiseen. Toinen maininta liittyy siihen, kun toisen maailmansodan jälkeen uudelleen jaloilleen noussut Ullsteinin kustannustalo (osana A.Springer-konsernia) alkoi 1970-luvulla julkaista Neuvostoliitosta paenneiden toisinajattelijoiden kulttuurijulkaisua nimeltään *Kontinent*. Tässä yhteydessä uuden julkaisun perusteluissa lyhyesti mainitaan, että Ullstein jo 1920-luvulla julkaisi emigranttivenäläisten sanomalehteä (*Hundert Jahre Ullstein*, III, 457, 561). Viittaus tähän perinteeseen kytkee löyhästi venäläiset toisinajattelijat Ullsteiniin, mutta tässäkään ei voi nähdä syvempiä poliittisia tarkoituksia. Ullsteinin toimintaan liittyneiden henkilöiden muistelmissa *Ruliin* tai Hessianiin ei viitata. Toisaalta on huomattavaa, että Ullsteinin lehtien perinteeseen demokratiaan, yksilönvapauksia ja tasa-arvoa vaalivaan peruslinjaan myös venäläinen *Rul* tuntuu sopivan hyvin mielipiteineen.

Hessen kertoo muistelmissaan, että venäläisen sanomalehden perustaminen oli jo pidemmän aikaa ollut myös hänen suunnitelmissaan. Hän ei kuitenkaan halunnut, että lehdestä tulisi sellainen emigranttijulkaisu, joka keskittyisi vain bolševism vastaiseen taisteluun. Hessen kirjoittaa pitäneensä itsestään selvänä, että emigrantit tajusivat bolševisminvastaisen taistelun tärkeyden ilman lehteäkin. Siitä kirjoittaminen olisi hänen mukaansa ollut yhtä turhaa kuin ”koputtaminen jo avattuun oveen”. Bolševikit olivat vain ryhmä vallananastajia, eikä heidän kanssa käytävää taistelua pitänyt korostaa liikaa. Sen sijaan uuden julkaisun tärkein tehtävä tulisi olemaan venäläisen elämäntavan ja rikkaan kulttuurin esittely niin, että eurooppalaiset saisivat kuvan venäläisistä kulttuurikansana. Tällä tavalla emigranttilehtien piti herättää oikeaa kunnioitusta ja myötätuntoa Venäjää ja venäläisyyttä kohtaan (Gessen 1979, 114–115).

Rulin toimituksesta vastasivat alusta alkaen Hessenin lisäksi V.D. Nabokov ja A.K. Kaminka. Kaikki kolme olivat kadettipuolueen vaikuttajia jo vallankumousta edeltäneeltä ajalta. *Rulin* kolmesta päätoimittajasta vain Iosif Hessenillä oli koke-

musta lehtimiestyöstä. Nabokov ja Hessen olivat omalaatuinen parivaljakko venäläisen emigranttilehden toimituksessa. Nabokov oli rikas aatelismies ja aristokraatti. Hessen taas oli köyhän juutalaiskauppiaan poika Odessasta, joka oli päätynyt asianajajaksi Pietariin. Tämä ystävyys vei sitten miehet emigranttisanomalehden toimittajiksi. Hessen kertoo, että hän ei halunnut jättää hyvää ystäväänsä Nabokovia yksin. Alun perin oli nimittäin tarkoitus, että Nabokov toimittaisi yksin lehteä. Hessenin mielestä Nabokov oli kuitenkin tyypillinen pidettyväinen venäläinen intelligentsijan edustaja, joka ei oikein soveltunut lehtimieheksi. Niinpä Hessen katsoi velvollisuudekseen tukea Nabokovia ja ryhtyi lehden toiseksi päätoimittajaksi. ”Minun oli seisottava Nabokovin rinnalla; meitä yhdistivät kaksikymmenvuotisen ystävyuden siteet, julkinen yhteiskunnallinen toiminta ja vankkumaton ystävyys. Koska Nabokovilla ei ollut toimittajan kokemusta, eikä hänellä – mikä minusta oli outoa ja vailla selitystä – ollut lainkaan aloitekykyä ja järjestelmällisyyttä, olisi ollut väärin jättää hänet yksin” (Gessen 1979, 93, 118).

Rul-lehden toimittajakolmikon kolmas jäsen August Kaminka oli entinen Pietarin yliopiston kauppoikeuden professori (*Russkaja kniga*, 2, 1921, 25). Kolmikosta Kaminka uskoi myös ehkä eniten sanomalehden merkitykseen bolševisminvastaisessa taistelussa. ”Hän suhtautui painettuun sanaan kuin johonkin itseisarvoon, jonka merkitys vain kasvaa yhteiskunnallisen murroksen aiheuttamassa kaaoksessa.” Vaikka Kaminka ei juuri itse kirjoittanut *Ruliin*, hän oli ilmeisen suuri taustavaikuttaja. Hän uskoi sanomalehden vaikutusmahdollisuuksiin, hän vastasi lehden ilmestymisestä sen taloudenhoitajana, varakkaana emigranttina hän myöhemmin useasti pelasti lehden vararikosta. (Gessen 1979, 115, 148)

Volja Rossii ja sosialistivallankumoukselliset

Sinä aikana, kun Tšekkoslovakian valtion venäläisille emigranteille antama rahallinen tuki ohjautui vuosina 1921–1927 sosialistivallankumouksellisil-

le, tuli Prahasta näiden varsinainen keskus. Myös sosialistivallankumouksellisten lehdistö pääsi osalliseksi avustushjelman rahoista. Prahaan muutti myös muualta emigraatiosta sosialistivallankouksellisia poliitikkoja ja lehtimiehiä.

Vasemmistolaisesta emigranttilehdistöstä, jonka voi katsoa saaneen alkunsa loppuvuodesta 1918 Helsingissä, Prahaan siirtyivät mm. lehtimiehet Vladimir Tukalevski ja Jevgeni Ljatski. Ljatski oli ollut *Severnaja žizn* -lehden toinen päätoimittaja Helsingissä vuosina 1918-1919. Vladimir Tukalevski puolestaan oli toiminut useissakin Suomen venäläislehdissä toimittajana, näkyvimmin kuitenkin Hessenin toverina Helsingissä vuonna 1919 ilmestyneessä *Političeskija izvestija* -lehdessä. Prahassa Tukalevski ja Ljatski liittyivät *Volja Rossii* -nimisen lehden toimitukseen. Lehden ensimmäinen numero ilmestyi syyskuussa 1920. Muiden emigranttilehtien tapaan myös *Volja Rossii* katsoi edustavansa Venäjän vallankumouksen oikeita, demokraattisia perinteitä (VR 14.9.1920, Vsjo malo). Mutta niin myös 90 % emigranttilehdistöstä kutsui itseään demokraattiseksi, vaikka sen julkaisijat edustivat varsin erilaisia poliittisia näkemyksiä (von Rimscha 1924, 60). *Volja Rossii* teki eron niihin emigranttilehtiin, jotka halusivat ”paluuta menneeseen”. Lehti kirjoitti, että sen tehtävä oli kertoa lukijoilleen ”siitä uudesta, mitä Venäjällä luodaan”, nimenomaan sosialistivallankumouksellisten oman aatteen pohjalta (VR 4.12.1920, Zdes i tam).

Socialistivallankumoukselliset olivat varmoja siitä, että heidän oleskelunsa ulkomailla oli vain väliaikaista ja loppuisi heti, kunhan he tavalla tai toisella pääsisivät käyttämään kansan enemmistön heille antamaa valtuutusta valtaan Venäjällä. Ulkomailla oleskelun väliaikaisuus näkyi siinäkin, että lehden julkaisijaksi ilmoitettiin ”Venäjän sosialistivallankumouksellisen puolueen ulkomaan-delegaatio”. Toisaalta puolueen nimellinen johto olikin vielä 1920-luvun alussa Venäjällä.

Volja Rossii -lehteä ei aluksi suunnattu niinkään emigranteille kuin Venäjälle. Lehden tehtävä oli saada ”Venäjän kansa heräämään apatiastaan”. *Volja Rossii* in omin sanoin: ”On aloitettava taistelu kansanjoukkojen demokraattisen tietoisuuden lisää-

Volja Rossii -lehden kansi vuodelta 1921.

miseksi, (jotta se nousisi – JS) taisteluun sortajia vastaan paremman tulevaisuuden puolesta”. Tämän päämäärän saavuttamiseksi lehti piti saada Venäjälle. ”Tuntemme itsemme vahvoiksi työsämme täällä, koska se saa tukea siellä”, lehti kirjoitti syksyllä 1921 (VR 10.9.1920, God borby).

Venäjän talonpoikaisen kansan aseman parantaminen siis säilyi sosialistivallankumouksellisten päämääränä emigraatiossa. Sitä vaikeutti kuitenkin se, että kansa oli nyt eri puolella rajaa kuin puolue ja sen todellinen johto. Emigranttien keskuudesta sosialistivallankumouksellisten lehdistöön oli ilmeisen vaikea löytää lukijakuntaa juuri sen takia, että puolue oli alun perin halunnut olla nimenomaan maaseutuproletariaatin puolue.

Aleksander Kerenski johti emigraatiossa sosialistivallankumouksellisten salakuljetusorganisaatiota, jonka peitenimenä oli *Administrativny tsentr*. Se avulla yritettiin *Volja Rossii*, mutta myös pienempiä sosialistivallankumouksellisten lehtiä salakuljettaa Venäjälle (Višniak 1919, 70, 78-80; Pipes 1996, 355-356). Aluksi salakuljetus onnistui hyvin. Lehtiä saatiin Tallinnan kautta Venäjälle, ja sieltä kuljetettiin samaa reittiä sosialistivallankumouksellisten emigranttijohtajille kirjeitä ja lehtiin uutisia. Salakuljetus loppui kuitenkin nopeasti 1920-luvun alussa, kun Neuvosto-Venäjän vakooja murtautui sosialistivallankumouksellisten tiloihin Pariisissa ja vei suuren määrän asiakirjoja Moskovaan. Näin salakuljetusverkosto paljastui ja asiakirjoja käytettiin todistusaineistona vuonna 1922 oikeuden-

käynnissä Neuvosto-Venäjällä toimineita sosialistivallankumouksellisia vastaan. Tämä oli ensimmäinen neuvostovaltion järjestämä poliittinen näytös-oikeudenkäynti. Neuvosto-Venäjän ensimmäinen rikoslaki oli juuri valmistunut ja sen luetteleminen poliittisiin rikoksiin kuului mm. ”propaganda ja agitatio tai osallistuminen sellaisiin järjestöihin tai sellaisten järjestöjen avustaminen, jotka propagandan tai agitaation keinoin auttavat ulkomaista porvaristoa”. Leninin mukaan tämä tarkoitti sitä, että oikeusjärjestelmän tehtävä oli ”laillistaa” valtion harjoittama terrori sen vihollisia vastaan (Pipes 1996, 356).

Kun sosialistivallankumouksellisten lehtien salakuljetus Neuvosto-Venäjälle tyrehtyi 1920-luvun alun jälkeen nopeasti, oli lukijakunta etsittävä pelkästään emigranteista. Puolueen ohjelmassa myös intelligentsijalla oli tärkeä osa nimenomaan ”totuuden ja oikeudenmukaisuuden tiedostaneiden taistelijoiden etujoukkona” (VR 17.9.1920, Za kitaiskoi stenoi). Emigraatiossa sosialistivallankumouksellisten oli etsittävä kannattajia nimenomaan sen piiristä. *Volja Rossii* otti tämän jälkeen tehtäväkseen ”totuuden kertomisen bolševikeista”. Kun lehti oli ilmestynyt vuoden, toimitus ilmoitti, että asetettuun päämäärään oli päästy ja tuloksiin oltiin tyytyväisiä. ”Me olemme voimakkaasti ja toistuvasti tehneet paljastuksia bolševikeista Länsi-Euroopan yleiselle mielipiteelle (...) ja kaikin keinoin tervehdyttäneet Euroopan demokraattisia älypäitä” (VR 13.9.1920, God borby). Samaan aikaan *Volja Rossii* toisaalta julisti myös, että ”mitään emigraatiota ei ole”. Tämä käsitys säilyi lehden koko ilmestymisen ajan. Lehti ei koskaan hyväksynyt mielipiteitä, että emigranteilla olisi jokin erityinen tehtävä, ”missio”, oli se sitten bolševikkien aseellinen kulkeminen tai venäläisen kulttuurin säilyttäminen. Jokaisen henkilökohtainen ratkaisu oli, palatako Venäjälle, vai jäädä emigrantiksi Eurooppaan. (VR 8.4.1921, Emigrantskija nastrojenija.)

Sosialistivallankumouksellisen lehdistön vahvuus oli pitkälti Action russe -avustusohjelman ansiota. Sosialistivallankumouksellisten emigranttikilpailijat huomauttelivat, että *Volja Rossii*n ja yleensäkin sosialistivallankumouksellisen lehdistön suuret painosmäärät eivät olleet osoitus niiden sisäl-

lön suosiosta, ”vaan ulkomaisesta hyväntahtoisuudesta”. Totta olikin, että myös sosialistivallankumouksellisten Berliinin ja Tallinnan lehdet saivat pääasiallisen rahoituksensa Prahan kautta suoraan Tšekkoslovakian valtiolta. Sen jälkeen kun sosialistivallankumoukselliset eivät enää itse vuoden 1927 jälkeen voineet päättää Action russe -rahojen käytöstä, joutui heidän lehdistönsä vaikeuksiin. Moni lehti lakkasi ilmestymästä 1930-luvun alussa, kun Tšekkoslovakian valtio lopetti avustusohjelmansa kokonaan. (Chinyaeva 1994, 46-47.)

Pavel Miljukov

Poslednija novosti -lehden perusti Pariisissa huhtikuussa 1920 kaksi venäläistä emigranttia, jotka muuten eivät ole jättäneet kovinkaan paljon jälkeä emigranttilehdistön historiaan. Lehden päätoimittajaksi tuli asianajaja M.A. Goldstein ja lehteä rahoitti M.S. Zalšupin (Birman 1994, 147). Vaikka nelisivuinen *Poslednija novosti* ei ulkonäkönsä puolesta juurikaan eronnut samoihin aikoihin ilmestyvistä lukuisista muista emigranttijulkaisuista, sisällöltään se poikkesi. *Poslednija novosti* oli perustettu nimensä mukaisesti tiedottamista ja uutisten julkaisemista varten. Perustajilla oli Pariisiin emigranttien tuki, sillä nämä kannattivat ajatusta perustaa ”ei emigranttilehti, vaan ’tavallinen’ sanomalehti, jollaisia Venäjällä ilmestyneet sanomalehdet olivat olleet” (PN 27.2.1921, K tsitateljam).

Noin vuoden kuluttua siitä, kun lehti oli alkanut ilmestyä, sen toimituksessa tapahtui muutos. Maaliskuun alussa 1921 lehden päätoimittajaksi tuli Pavel Miljukov, joka oli ollut Venäjällä kadettipuolueen puheenjohtaja ja oli siis yhdessä *Rul*-lehden päätoimittajan Nabokovin kanssa kuulunut puolueen ylimpään johtoon. *Rulin* toisen päätoimittajan Hessenin kanssa Miljukov oli puolestaan toiminut yhteistyössä puolueen äänenkannattajan, sanomalehti *Reišin* toimituksessa. Miljukov kertoi tästä muutoksesta lehden lukijoille seuraavasti: ”Ensimmäisessä numerossaan 27.4.1920 lehti lupasi olla puolueeton ja demokraattinen, heijastaa itse tapahtumia, eikä omia mielipiteitä. Nyt, kun luodaan uuden Venäjän perustoja, tilanne on kuitenkin toi-

nen: poliittiset ongelmat vaativat ratkaisua.” Miljukov teki lehdestä oman politiikkansa äänenkannattajan. Lehden toimituslinjan muutosta Miljukov tähdensi näin: ”Tässä tilanteessa lehden on nojattava tiettyihin poliittisiin ja yhteiskunnallisiin piireihin. Lukijakunta on valittu. Alkaa taistelun toinen vaihe – heidät täytyy johtaa kotiin.” (PN 27.2.1921, Kšitateljam.)

Poslednija novostin uusi tehtävä oli lopettaa venäläisten maanpakolaisuus. Miljukov siis ikään kuin edellytti, että paluumuuttajien piti hyväksyä hänen kehittelämänsä uusi suunnitelma taistelussa bolševismia vastaan. Miljukov muovasi ”uuden taktiikan” vastaukseksi kenraali Wrangelin valkoisen armeijan tappioon, josta tuli venäläisten emigrantitaipaleen ensimmäinen suuri vedenjakaja ja poliittinen kriisi. Ne emigrantit, jotka valkoisten armeijoiden tappion jälkeen eivät enää halunneet käydä aseellista sotaa, kuuluivat siihen, aikanaan tsarin yksinvaltaa vastustaneiden vallankumouksellisten joukkoon, jonka mielestä lehdistöllä oli politikoinnissa keskeinen tehtävä. Lenin oli samaa sukupolvea ja myös hän luotti painetun sanan merkitykseen politiikassa. Sanomalehden propagandavälineeksi oivalsi ensimmäisten joukossa Pavel Miljukov Pariisissa. Hän muutti aiemmin puhtaasti uutisvälitykseen keskittyneen *Poslednija novostin* palvelemaan omien poliittisten näkemystensä leviättämistä. Miljukov kehitti ja esitti heti 1920-1921 ”uuden taktiikan”, joka oli yksi yritys palata äiti-Venäjän huomaan.

Sisällissodan loppu

Euroopassa ilmestyneet venäläiset emigrantilehdet sisälsivät tietoja, jotka pystyvät täydentämään – jopa korjaamaan – vallitsevia käsityksiä Venäjän viime vuosisadan historiasta. Tässä artikkelissa paneudutaan tarkastelemaan lähemmin kahta tapausta, joista käsitys tarkentuu emigrantilehtiä lukiemalla. Nämä tapahtumasarjat ovat Venäjän sisällissota sekä toiseen maailmansotaan johtanut kehitys.

Vaikka tarkkanäköisimmät poliitikot ja lehtimiehet olivatkin pystyneet ennakoimaan, mitä valkois-

ten aseelliselle taistelulle bolševikkeja vastaan tapahtuisi sen jälkeen, kun maailmansodan väsyttämät liittoutuneet jättäisivät nämä yksin, sai Wrangelin Krimin-katastrofi emigranteissa aikaan suurta epätietoisuutta. Kun viimeinen valkoisten armeija joutui vetäytymään Venäjän rajojen ulkopuolelle, koko emigrantipolitiikka joutui uuteen vaiheeseen. Siihen asti suurin osa emigranteista oli elänyt käsityksessä, että pakomatka ”rajan taa” olisi vain väliaikainen, ja että kotiinpaluun aika koittaisi heti, kun valkoisten armeija voittaisi sisällissodan. Kun sota päättyi tappioon, kotiinpaluun mahdollisuus näytti ensimmäistä kertaa siirtyvän kaukaiseen tulevaisuuteen. *Rul* puki sanoiksi ilmeisen monen emigrantin mieltä askarruttaneen kysymyksen: ”Pitäisikö bolševikkivalta pyrkiä kukistamaan ulkoa päin aseiden voimalla, vai tuleeko meidän odottaa, kunnes se kaadetaan sisältä käsin?” (Ru 28.11.1920, Otšerednoi šjurpriz.) Emigrantilehdistössä alkoi uusien poliittisten vaihtoehtojen pohdinta, mutta samalla myös itsetutkiskelun aika.

Kenraali Wrangel antoi vielä marraskuun lopussa tappionsa jälkeen Konstantinopolista julistuksen, jossa hän vakuutti valkoisen armeijan jatkavan taistelua bolševikkeja vastaan. *Rul* lainasi julistusta: ”Armeija ja laivasto eivät hyväksy ajatusta taistelujen keskeyttämisestä. Tehtävämme on säilyttää valkoisen armeijan ydin siihen saakka, kunnes Eurooppa ymmärtää tyranniaa vastaan käytävän taistelun välttämättömyyden.” Wrangelin julistuksen keskeinen sanoma oli, että valkoisten aseelliseen taisteluun oli saatava mukaan myös Euroopan muita valtioita, mistä *Rul* oli siis samaa mieltä. Se kirjoitti, että vaikka koko Venäjän kansa vastusti bolševikkeja, jotka ”pysyivät vallassa vain julman terrorin voimalla”, ei kansasta olisi bolševikkeja vastustamaan. Se oli liiaksi sotien ja vallankumousten kurjistamaa. Venäläiset eivät yksin pystyisi tuhoamaan bolševismia, vaan siihen tarvittaisiin koko Euroopan yhteisiä ponnistuksia. ”Bolševismi ei ollut vaaraksi vain Venäjälle, vaan koko sivistyneelle Euroopalle”, lehti muistutti. (Ru 28.11.1929, Deklaratsija generala Vrangelja.)

Sosialistivallankumoukselliset sen sijaan pitivät, päinvastoin kuin *Rul*, kehitystä hyvänä. Ulkomaat

olivat sekaantuneet Venäjän sisäisiin asioihin, mikä oli saanut aikaan vain sen, että Venäjän kansa oli liittoutunut ”ulkomaalaisia interventionisteja ja valkoisia kenraaleja” vastaan. Heidän johtava lehden *Volja Rossii* korosti, että Wrangel oli pystynyt toimimaan ainoastaan Ententen, lähinnä Ranskan tuella. ”Mutta Venäjän kohtaloa ei voi ratkaista ilman Venäjän kansaa”, lehti vakuutti. *Volja Rossii* oli jopa sitä mieltä, että vasta nyt Venäjän kansa kääntyisi bolševikkeja vastaan. Ensiksi sen oli pitänyt tuhota Wrangel ja ranskalaiset. Vasta sen jälkeen kansa kääntyisi bolševistisia vallanastajia vastaan. Edelleen *Volja Rossii* selitti, että Wrangelin sotilaiden muuttuminen siviileiksi ja paluu kotimaahan ainoastaan nopeuttaisi Venäjän demokratisoitumista ja bolševikkien tuhoa. Venäjällä ”sotilaat nousisivat yhdessä Venäjän kansan kanssa” jo piankin bolševikkidiktatuuria vastaan. *Volja Rossii* uskoi, että Venäjän sisällissodan päättyminen teki heti lopun myös koko emigranttiongelmasta. Lehden mukaan valkoisten kenraalien armeijat olivat yksin syyppäitä koko emigraatioon, koska nimenomaan valkoiset armeijat olivat ajaneet ihmiset pakolaisiksi sotatantereiksi joutuneilta kotiseuduiltaan. Bolševikit olivat karkottaneet Venäjältä vain pienen osan emigranteista. Myös Euroopassa suhtaututtaisiin, lehden mukaan, venäläisten ongelmiin paljon ymmärtäväisemmin, jos emigrantit olisivat vain pakolaisia eivätkä ”venäläisen seikkailupoliittikan avustajia” (VR 27.11.1920, Ot illjuzii k deistvitelnosti?).

Myös *Rulissa* tuli esiin tämä emigrantti-intellektuelleille yleinen näkemys siitä, että juuri he olivat jatkuvasti vastuussa Venäjän kansan kohtaloista. Grigori Landau, jota pessimististen näkemystensä takia pidettiin eräänlaisena emigranttien tuhoa enustavana Oswald Spenglerinä, kirjoitti, että Wrangelin armeijan tappion jälkeen emigranteilla ei ollut varaa liialliseen optimismiin. Ilman intelligentisijaansa Venäjä oli vaarassa kuolla kokonaan. Enää ei ollut varaa uskotella, että vaikka valkoisten armeija oli lyöty, vanha Venäjä silti pysyisi ikuisesti. ”Kyse ei ole yksin maantieteestä, vaan siitä, että sivistyneistö on sieltä poissa.” Landaun kirjoituksen vastasi samassa lehdessä nimimerkki S.F.k.

Kirjoituksen otsikko oli ”Kipeä kysymys: Me vai he?” Kirjoittaja ei hyväksynyt tätä Landaun ja monien muidenkin emigranttien esittämää, omahyväistä näkemystä, ”että me, emigrantti-intelligentsija, saisimme vielä jotenkin johtaa Venäjälle jäänyttä kansaa”. Kirjoittajan mielestä emigranteilla ei ollut mitään oikeutta esiintyä johtajina, sillä Venäjän kansa päättäisi itse kansan ja myös emigranttien tulevaisuudesta. Emigrantit olivat jättäneet kansan yksin selviytymään Venäjälle, eikä ollut varmaa, ottaisiko se enää emigrantteja edes takaisin.

Sosialistivallankumoukselliset panivat siis toiveensa ”Venäjän kansaan”. Mutta *Rulin* mielestä venäläisistä talonpojista ei olisi bolševikkien kukitajaksi. Vaikka talonpojat saataisiinkin nostatettua kapinaan, hajanaisista kapinoista ei olisi seurauksena muuta kuin lisää kärsimyksiä ja verenvuodattusta. Erityisesti lehdessä oltiin huolissaan ”anarkian” vaarasta. Lehti tarkoitti, että talonpojat tarvitsivat johtajia, joita juuri emigrantit olisivat. Emigranttien oli bolševismin romahtaessa palattava maahan ja otettava ohjat käsiinsä, sillä tarpeeksi sivistyneitä ihmisiä ei Venäjällä enää ollut. ”Meidän kohtalomme riippuu siitä, kuinka he meihin suhtautuvat”. (Ru 17.12.1920, Bolnoi vopros: ”My” ili ”oni”).

Nimimerkin taakse kätkeytyi kaikesta päätellen Simon (Semjon) Frank, poliitikko ja filosofi. Hän oli kuulunut kadettipuolueeseen jo Venäjällä. Frank oli julkaissut yhdessä mm. Peter Struven kanssa poliittis-filosofisia kirjoituksia jo ennen vallankumousta. Vallankumouksen jälkeen Frankin ajattelu kulki kuitenkin eri suuntaan kuin muiden emigranttikadettien. Hänestä tuli myöhemmin 1920-luvulla yksi venäläisemigranttien nk. euraasialaisuuden johtohahmoista. Euraasialaisuus oli liike, joka etsi emigranteille mahdollisuutta palata Venäjälle sillä perustalla, että bolševismi voitaisiin muuttaa sisältä päin kansalliseksi venäläisyydeksi. Venäjä ei olisi länttä eikä itää, vaan oma maanosansa Euroopan ja Aasian välissä. Merkkejä euraasialaisuudesta on luettavissa jo tässä Frankin emigranttiaikojen varhaisimpiin kuuluvasta filosofisesta kirjeestä. Myöhemmin Frankin arvostus Venäjän kansaa kohtaan vain syveni. Hänen kirjoituksissaan al-

koi esiintyä käsite kansan tekemästä hallitsemattomasta, luonnonvoimaisesta (*stihijny – JS*) vallankumouksesta vastakohtana sosialistiselle vallankumoukselle. Jotta tällainen kansan vallankumous onnistuisi ja kääntyisi ”järkevälle tielle”, kansa tarvitsi henkisiä johtajia. Ja näitä kansan johtajia kouluttamaan tarvittiin joukkoliike, jolla olisi uskoa ja henkistä voimaa. (Burbank 1986, 208; Frank 1994, 27-30.) Frank ja muut euraasialaisuuden kannattajat esittivät, että ainakin he, liikkeen eräänlaisina kouluttajina, olisivat vielä tervetulleita kansan hallitsemalle Venäjälle.

Riidat repivät

Emigrantit seurasivat kiinnostuneina millaisiksi muodostuivat sodanjälkeisessä Euroopassa valtioiden keskinäiset suhteet. Ne heijastuivat suoraan emigranttien asemaan, sillä he olivat yhä Euroopan kodittomia pakolaisia. Berliinissä ilmestyvä *Rul* kiinnitti syksyllä 1924 erityistä huomiota tietoihin, että Saksa oli liittymässä Kansainliittoon. Kun Kansainliiton istunto alkoi Genevessä syyskuussa, *Rulilla* oli jopa oma kirjeenvaihtaja paikalla ja se julkaisi lähes päivittäin etusivulla pääuutisena kirjeenvaihtajansa raportit. Niiden yleissävy oli asiallinen ja neutraali. Lehden mielipide tuli selvemmin näkyviin sen pääkirjoituksissa. Heti Kansainliiton kokounnuttua *Rul* kommentoi kokousta myönteisesti. ”Koskaan aikaisemmin Kansainliiton istunto ei ole herättänyt niin paljon toiveita kuin nyt” (Ru 4.9.1924, Liga natsii). Mutta jälleen lehti muistutti maailmanvallankumouksen vaarasta ja varoitti länttä uskomasta bolševikkien vakuutteluihin siitä, että he olisivat luopuneet sen suunnittelusta. *Rul* olikin oikeassa siinä, että vaikka Lenin esiintyi tuohon aikaan ulkomaille rauhanomaisen rinnakkaiselon kannattajana, ei hän todellisuudessa ollut luopunut käsityksistä, että sosialistinen vallankumous oli saatava leviämään Neuvostoliiton ulkopuolelle. Maailmanvallankumouksen suunnitteleminen oli yhä Kominternin tärkein tehtävä, vaikka Lenin pyrki pitämään sen työn salassa (Service 2000, 432-433). Pariisissa emigranttikirjailija Bunin julisti, että emigrantit olivat ei-bolševistisen, aidon Venäjän valtuut-

tamia lähettiläitä, joiden tehtävänä oli jatkuvasti muistuttaa Eurooppaa sitä uhkaavasta bolševismin vaarasta (Bunin 1994, 202-205).

Emigranttilehti *Rulin* kritiikki näyttää ärsyttäneen Neuvostoliittoa. Tämä pienen mutta ilmeisen suosikkaan *Rulin* kirjoittelu sai nimittäin lopulta neuvostojättiläisen hermostumaan. Syyskuun 4. päivänä 1925 oli *Izvestijassa* artikkeli otsikolla Ullstein. Artikkelissa lehden Berliinissä vierailulla ollut toimittaja Larisa Reisner kertoi käynnistään Ullsteinin kustantamossa. ”Nykyään Ullstein lähettää kuin mikäkin ovela ilotalon emäntä kaduille kymmeniä eri kielillä puhuvia ja eri lailla puettuja lehtiä. Ne ilmestyvät jalkakäytävillä ja ilotyttöjen tapaan jakavat kadut keskenään, eivätkä toisiaan häiritse”, Reisner kuvasi kustantamoa (*Izvestija* 4.9.1924, Ullstein). Vaikka artikkelissa ei erikseen nimetä *Rul*-lehteä, tulkitsi Ullstein *Izvestijan* tarkoittavan ennen muuta sitä. Artikkelin osoitti, että *Rul* oli sitenkin ollut niin merkittävä, että sen kirjoitukset oli otettu vakavasti Neuvostoliitossa. Artikkelin näet lopetti kerralla Ullsteinin lehtitalon ja *Rulin* yhteistyön. Iosif Hessen kertoo muistelmissaan, että heti artikkelin luettuaan hän ymmärsi, että Ullsteinin kustantamo haluaisi päästä irti sille painolastiksi muodostuneesta emigranttilehdestä. ”Tämä on viimeinen pisara. Reissnerin artikkelista kerrotaan Ullsteineille, ja nämä purkavat tavalla tai toisella sopimuksen meidän kanssamme. Juridisesti heillä ei ole siihen perusteita, mutta emme me rupea siitä riitelemään.” Tämän jälkeen *Rulin* ilmestyminen oli pelkästään emigranttien oman rahoituksen varassa. *Rulilla* ei näytä olevan enää suuria kuvitelmia omista vaikutusmahdollisuuksistaan. Silti se seurasi Saksan ulkopoliittikan vaiheita tarkkaan. *Rul* oli tyytyväinen jokaiseen poliittiseen muutokseen, joka samalla merkitsi iskua Saksan ja Neuvostoliiton hyville suhteille. ”Ja antakaamme mekin oma töytäisymme tässä iskujen sarjassa”, se kirjoitti (Ru 1.1.1926, S novym godom!).

Samaan aikaan kun *Rul* koetti innostaa Saksaa suuntautumaan länteen ja kirjoitti ”ristirekkestä bolševismia vastaan”, toinen suurista emigranttisanomalehdistä, Pariisin *Poslednija novosti*, siirtyi mielipiteissään yhä selvemmin tukemaan Neuvostoli-

ton johtoa. Lehden päätoimittaja Pavel Miljukov alkoi nähdä sen Venäjän kansallisten etujen puolustajana, mitä muun emigranttilehdistön ei pitänyt turhaan mustamaalata eurooppalaisten silmissä.

Poslednija novosti -lehden toimituksessa haluttiin tulkita Neuvostoliitosta kulkeutuvat uutiset osoitukseksi siitä, että siellä oli meneillään valtataistelu kansainvälisten vallankumouksellisten ja kansallisten bolševikkien välillä. Monet emigranttijohtajat uskoivat, että heidän tukeaan tarvittaisiin tässä taistelussa nimenomaan kansallisesti ajattelevien bolševikkien puolella. Siksi he olivat valmiit ulottamaan tukensa aina Staliniin asti ja jopa vaikeneamaan tämän hirmutöistä eurooppalaisen lukijakunnan edessä. Nimenomaan helmikuun vallankumouksen näkyvät poliitikot Pavel Miljukov ja Aleksander Kerenski edustivat nyt emigranttilehtimiehinä tällaista käsitystä.

Koko venäläisemigraation painopiste oli siirtynyt 1930-luvulla Ranskaan ja siellä lähinnä Pariisiin. Emigrantteja houkuttelivat ennen muuta Pariisin ympäristön suuret tehtaajat, vähäisemmässä määrin muut Ranskan osat. Venäläisiä oli Ranskassa vuonna 1921 noin 60 000, mutta 1920-luvun puolivälin jälkeen määrä alkoi kasvaa. On arvioitu, että 1920-luvun lopussa venäläisiä oli Ranskassa noin 200 000. Tästä määrä vähitellen laski; emigrantit ikääntyivät ja syntyvyys heidän keskuudessaan oli pieni. Kansainliiton arvion mukaan Ranskassa oli emigrantteja vuonna 1937 noin 100 000.

Myös emigranttilehdistön painopiste siirtyi Ranskaan. Sen jälkeen kun *Rulin* ilmestyminen loppui, 1920-luvulla vakiintuneista emigranttilehdistä jatkoi ilmestymistään enää neljä päivälehteä. Näitä olivat Pariisissa ilmestynyt Miljukovin johtamien vasemmistokadettien *Poslednija novosti*, niin ikään Pariisissa ilmestynyt äärioikeistolaisten *Vozroždenije*, kadettivaikutteinen *Segodnja* Riiassa ja Kerenskin oikeistolaisten sosialistivallankumouksellisten *Dni*, joka siis siirtyi 1920-luvun lopussa myös Pariisiin. Sanomalehtien lisäksi aatteellisesti merkittäviä olivat aikakauslehdistä sosialistivallankumouksellisten oikeistoryhmittymän *Sovremennyje zapiski* ja menševikkisocialistien *Sotsialistišeski vestnik*; nekin ilmestysivät Pariisissa.

Kun Saksa alkoi määrätietoisesti varustautua uuteen sotaan, monet Euroopan valtiot alkoivat etsiä turvaa toisistaan. Hitlerin valtaannoususta alkoi myös Saksan ja Neuvostoliiton suhteiden huononeminen, mistä oli seurauksena, että myös Ranska alkoi määrätietoisesti parantaa suhteitaan Neuvostoliittoon. Tammikuussa 1933, vain muutama päivä Hitlerin valtaannousun jälkeen, Ranska ja Neuvostoliitto solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen ja vuotta myöhemmin kauppasopimuksen. Ranskan epävakaan sisäpolitiikan takia sopimuksella ei tosin ollut kovin suurta merkitystä (Hochman 1984, 38, 48), mutta emigranttilehdistö näyttää antaneen sille suuren merkityksen, jopa suuremman kuin vuotta aikaisemmin solmitulle hyökkäämättömyyssopimukselle. Tarkoittihan sopimus sitä, että Euroopan suurista valtioista viimeisenä Ranska tunnusti diplomaattisesti Neuvostoliiton. Juuri siihen emigranttilehdet kiinnittivät huomion ja pitivät suhteiden solmimista Neuvostoliittoon Ranskalle vaarallisena politiikkana. Monarkistien Pariisiin vuonna 1925 perustama *Vozroždenije*-lehti kirjoitti, että ”Ranska kyllä pian huomaa, että Kominternin väkeä pitää pelätä silloinkin, kun se tulee rauhanlehvä mukanaan” (V 12.1.1934, Franko-sovetskoje soglasenije).

Mutta oli myös niitä emigrantteja, jotka iloitsivat monien ranskalaisten tavoin siitä, että suhteiden lämpeneminen palautti mieliin Ranskan ja Venäjän ensimmäisen maailmansodan aikaisen liittolaisuuden. Katsottiin, että vuoden 1917 tapahtumat olivat olleet vain ”onneton välikohtaus”, josta oltiin nyt ulkopoliitikassakin palaamassa normaaliin, vallankumousta edeltäneeseen aikaan (Hochman 1984, 34). Emigranttilehdistä erityisesti *Poslednija novosti* palautti kahdenkymmenen vuoden takaiset tapahtumat mieliin, kun se tervehti Ranskan ja Neuvostoliiton välistä sopimusta tyytyväisenä (PN 23.12.1933, Rossija i Jevropa). Kerenskin sijaan varoitti emigrantteja liiasta toiveajattelusta. Neuvostoliitto ei ollut sama kuin Venäjä. Kun *Dni* lakkasi ilmestymästä, Kerenski osallistui ajankohtaiseen keskusteluun sodanuhasta *Sovremennyje zapiski*-aikakauskirjassa. ”Ihmisten muisti on lyhyt, ja erityisesti meiltä emigranteilta eilinen näyt-

tää kokonaan unohtuneen, kun (...) vakuutellemme, että ranskalais-venäläinen liitto syntyisi uudestaan ranskalais-neuvostoliittolaisessa muodossa” (SZ 1934, 54, 341-364, Politika Litvinova).

Stalin oli nimittänyt Maksim Litvinovin Neuvostoliiton uudeksi ulkoministeriksi Tšitšerinin jälkeen vuonna 1927. Litvinovista tuli Neuvostoliiton uuden ulkopoliittikan henkilöitymä. Ulkoministerin vaihto lopetti Neuvostoliiton ulkopoliittikkaa siihen asti leimanneen eristyneisyyden, kun Neuvostoliitto alkoi etsiä nyt turvallisuustakuita Euroopasta Saksaa vastaan. Miljukovista ja *Poslednija novostista* tuli tämän uuden suuntauksen ja erityisesti Maksim Litvinovin tukija. Entinen ulkoministeri Tšitšerin oli ajanut bolševikkien maailman vallankumoukseen tähtäävää politiikkaa. Litvinov sen sijaan ymmärsi lehden mielestä ottaa huomioon Neuvostoliiton ja Venäjän kansalliset edut. Miljukov näyttää jopa jakaneen Neuvostoliiton johdon kanssa pelon siitä, että ”imperialisteille ja emigrantti-intellektuelleille ei saanut antaa lisää syytä lähteä sotimaan Neuvostoliittoa vastaan” (PN 5.3.1927, Dva politika). Tämän mukaisesti *Poslednija novosti* vaikuttaa johdonmukaisesti vaienneen Neuvostoliiton epäkohdista kuten talonpoikien vainoista, nählähädästä tai puhdistuksista. *Poslednija novosti* näyttää halunneen tukea Litvinovia, kun tämä yritti uudella ulkopoliittikallaan tuoda Neuvostoliiton kansainvälisen yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. ”Tiedämme oikein hyvin, että intelligentsija janoaa sota.” (NS 28.6.1936, Otkrytoje pismo P. N. Miljukovu.)

Siitä, miten emigranttien piti suhtautua mahdollisesti alkavaan sotaan ja Neuvostoliiton eli Venäjän asemaan siinä, tuli emigranttilehdistön keskeinen teema vuosiksi 1934-1939. Venäläisen nationalismin voimistuminen emigranttien keskuudessa vaikutti siihen, että he ylipäättään saattoivat harkita neuvostovaltion puolustamista. Tähän vaikutti se, että samaan aikaan emigranttilehdistön antama kuva Neuvostoliitosta ja Stalinista muuttui. Lehdistössä vahvistui käsitys Stalinista lujana johtajana, joka palauttaisi Neuvostoliitolle takaisin Venäjän vanhat kansalliset arvot. Emigranttilehdistön kansallistunteen korostumisen syyt olivat ympäröivis-

sä yhteiskunnissa. Hitlerin valtaannousu, 1930-luvun lama ja sodanuhan kasvu Euroopassa vaikuttivat siihen, että emigranteissa yhä vahvistui halu ymmärtää, jopa hyväksyä neuvostojärjestelmä (Višniak 1974, 53).

Aleksander Kerenski

Vuonna 1936 Aleksander Kerenski perusti Pariisiin uuden aikakauslehden, jonka nimeksi tuli *Novaja Rossija* eli Uusi Venäjä. Lehden nimi tarkoitti Kerenskin mukaan sitä, että Neuvostoliitosta oli tullut uudelleen Venäjä. Ansio tästä kuului Kerenskin mielestä ennen muuta Stalinille ja hänen harjoittamalleen kansalliselle politiikalle. Kerenski kirjoitti lehdessään, että ”en minä ole muuttunut, vaan Venäjä” ja perusteli tätä sillä, että bolševikkien alkuaikojen neuvostovaltiosta oli syntynyt uudelleen valtiollinen Venäjä. Tämä muutos oli Kerenskin mukaan peräti emigranttien ansiota, sillä ”emigrantit ovat lopultakin saavuttaneet moraalisen voiton” bolševikeista, ja Neuvostoliitto, ”Uusi Venäjä” oli valinnut Kerenskin edustamat sosialistivallankumoukselliset aatteet bolševismin aatteiden sijaan (NR 3.5.1936, 6-12, Tšego hotšet Novaja Rossija).

Todellisuudessa Neuvostoliitossa olivat jo alkaneet Stalinin suuret puhdistukset. Mutta Kerenski kirjoitti uudessa lehdessään, että ”diktatuuri on joutunut perääntymään”, mistä erityisesti talouden ja kulttuurielämän muutokset johtuivat. Oli myös emigrantteja, jotka odottivat, että uusi vallankumous pyyhkäisisi bolševikkidiktatuurin Neuvostoliitosta, ja valtakunta siirtyisi uuteen syndikaaliseen sosialismiin. Mutta ensin oli heidänkin mielestään käytävä sota. Kuten filosofi Berdjajev kirjoitti, sodan kysymyksestä oli jo tullut emigraation kohtalonkysymys. ”Kun se on ratkaistu tavalla tai toisella, eikä ehkä kovin kaukaisessaan tulevaisuudessa, ratkaisut löydetään, vapaaehtoisesti tai ei, myös kaikkiin muihin Venäjän traagisen ongelman polttaviin kysymyksiin” (NR 17.5.1936, 8-11, Golos iz emigrantskoj provintsii.)

Kohti sotaa

Emigranttien teoreettiset pohdinnat suhtautumisesta Neuvostoliittoon Venäjän perillisenä muuttuivat konkreettisiksi, kun toinen maailmansota syttyi 1.9.1939. Kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen marraskuun viimeisenä päivänä, emigranttilehdet tuomitsivat Stalinin politiikan lähes yksimielisesti. Kerenskin *Novaja Rossija*-lehti kirjoitti: ”Stalinin hyökkäys Suomeen sai aikaan koko demokraattisen emigraation yksimielisen ja jyrkän protestin (NR 20.12.1939, 74-75, 7-10, Ne velikaja Rossija, a bolšoi SSSR).” Tosin *Poslednija novostin* ja sen päätoimittajan suhtautuminen Suomen talvisotaan muuttui vasta, kun lehti sai tiedon Helsingin pommituksista. Lehti kirjoitti joulukuun seitsemäntenä päivänä: ”Koko maailma ihmettelee ja halveksii vierasta valtiota, joka on barbaarisesti tunkeutunut rauhaarakastavan kansan elämään, kansan, joka ei ole koskaan uhanut ketään” (PN 7.12.1939, ks. Nielsen 1983, 50). Tämän jälkeen emigranttilehdissä alkoi esiintyä varovaisia kannanottoja sen puolesta, että emigrantit voisivat Suomessa osallistua sotaan Neuvostoliittoa ja Stalinia vastaan. Ilmeisesti talvisodan luonne, asutuskeskusten pommitukset sekä yleismaailmallinen Suomea ymmärtävä, mutta Neuvostoliiton tuomitseva mielipidekin vaikuttivat emigranttien suhtautumiseen Neuvostoliittoon. He alkoivat pitää Neuvostoliittoa yhä vähemmän ”Venäjän perillisenä”. ”Nationalistinen vaihe” on ollutkin olemassa vain meidän emigranttien mielikuvituksessa”, *Novaja Rossija* kirjoitti (NR 20.12.1939, 74-75, 7-10, Ne velikaja Rossija, a bolšoi SSSR.)

Emigrantit voisivat hyvin toimia yhdessä suomalaisten kanssa, sillä toisin kuin esimerkiksi Saksalla, Suomella ei ollut mitään aikeita hyökätä Neuvostoliittoon. Emigranttisotilaat eivät siten tukisi Venäjän kustannuksella laajenemaan pyrkivää valtiota. (NR 20.1.1940, 1-2, Stalin ili Rossija?) Myös muualla emigrantit esittivät samanlaisia ajatuksia. *Poslednija novosti* kirjoitti helmikuussa 1940, että Suomen talvisodan myötä emigranteille on aukeamassa tilaisuus ”päästä Suomen kautta takaisin kotiin” (PN 23.1.1940, Finljandski vopros). Tämä

olisi sopinut hyvin, sillä jo kaksikymmentä vuotta aikaisemmin emigrantit olivat yrittäneet päästä Suomen kautta takaisin, kun kenraali Judenitšin armeijaa oli koottu Helsingistä käsin. Talvisota vain päättyi ennen kuin venäläisemigranttien suunnitelmia kevättalvella 1940 ehdittiin panna täytäntöön. Toinen maailmansota ja Saksan armeijan Pariisin miehittäminen kesäkuussa 1940 lopettivat viimeisten venäläisten emigranttilehtien ilmestymisen Euroopassa.

Lehdistön koko kuva

Kun emigranttien sanomalehtien tietoja tutkimusajankohdan uutishuipuista verrataan uusimpiin lähteisiin, huomataan, että emigranttilehtien tiedot Neuvosto-Venäjältä / Neuvostoliitosta ovat yleensä pitäneet paikkansa. On kuitenkin lisättävä heti, että emigranttilehdet myös manipuloivat ja muokkasivat tietoja. Ne näyttivät totuuden usein sellaisena kuin halusivat sen nähdä. Kaikista todenmukaisin ja samalla traagisin esimerkki emigranttilehtien tietojen paikkansapitävyydestä ovat lehtien kirjoitukset, jotka jopa lukujen tarkkuudella kertoivat bolševikkien terrorista. Tästä huolimatta emigranttilehdistön tiedot eivät välittyneet Euroopan muuhun lehdistöön kuin pikku uutisina. Tiedot eivät myöskään johtaneet valtioiden tai edes järjestöjen toimenpiteisiin. ”Kuulevat, vaan eivät kuuntele”, kuten Berliinissä ilmestynyt emigranttilehti *Ru/* kirjoitti, kun se välitti ensimmäiset tiedot Stalinin aloittaman pakkokollektivisoinnin terrorista. Voidaan todeta, että tarkoista tiedoista ja kiihkeistä vetoamuksista huolimatta emigranttilehdistö jäi ja jätettiin yksin. Ja nimenomaan silloin, kun se kirjoitti myös koko Eurooppaa koskettavista asioista. Emigranttilehtien vaikutus Euroopan valtioiden päätöksentekoon tai edes niiden yleiseen mielipiteeseen jäi siis pieneksi.

Myöskään neuvostolehdistö ei kovin usein antanut mielipiteenvaihtoon emigranttilehdistön kanssa, vaikka bolševikkijohtajat ilmeisesti sen kirjoittelua seurasivatkin. Ajan myötä emigranttilehdistö joutui kääntymään yhä enemmän sisäänpäin, keskittymään itsetutkiskeluun, emigranttien Rajantakaisen Venäjän ja sen aidon Venäjän, äiti-Venäjän

suhteeseen. Emigrantilehtien aatteelliseksi viitekehyyksiksi muodostui Rajantakainen Venäjä, ei niinkään länsieurooppalainen yhteiskunta. Rajantakaisen Venäjän vastakohta oli äiti-Venäjä. Sen pelastamiseksi ja kotiinpaluun mahdollistamiseksi emigrantilehdistön mediamaisema keskittyi tarjoamaan erilaisia ratkaisuja. Kokonaisuutena tarkasteltuna venäjänkielisten emigrantilehtien yhteinen päämäärä oli kuitenkin kotiinpaluu Rajantakaiselta Venäjältä. Keinoista toteuttaa tämä paluu lehdet olivatkin eri mieltä ja lähes koko tutkimuksen kohteena olevan ajanjakson. Vielä toisen maailmansodan aattona riitaisuus jatkui, kunnes Suomen talvisota näyttää yhdistäneen aktiivisimmat paluusta haaveilleet.

Emigrantilehtien kirjoitusten ydin voidaan tiivistää myös näin: vuosina 1918-1939 oli käynnissä sota

emigranttien ja Venäjän bolševikkien välillä. Eivätkä emigrantit katsoneet käyvänsä tätä sotaa vain oman diasporansa takia, vaan myös Venäjän ja sen kansan puolesta ja ennen muuta koko eurooppalaisen kulttuurin ja porvarillis-liberaalisen valtiojärjestyksen puolesta. Emigrantilehdet koettivat saada Euroopan ymmärtämään, että heidän vihollisensa Neuvostoliitto ja Komintern olivat myös eurooppalaisuuden vihollisia. Myös Neuvosto-Venäjä / Neuvostoliitto sanoi käyvänsä sotaa emigrantteja vastaan. ”Valkoemigrantit” olivat luokkavihollisia ja porvareita, jotka oli tuhottava, jotta sosialistinen vallankumous voitaisi Venäjällä ja ajan oloon koko maailmassa.

Lähteet

Lehdet

- NR = *Novaja Rossija*, Pariisi 1933-1939, pt. Aleksander Kerenski.
 PN = *Poslednija novosti*, Pariisi 1920-1940, pt. P. N. Miljukov.
 Ra = *Razsvet*, Helsinki 1919-1920, pt. K. A. Arabažin.
 Ru = *Rul*, Berliini 1920-1933, pt. Iosif Hessen, Sergej Agramakov.
 SZ = *Sovremennyje zapiski*, Pariisi 1926-1940.
 V = *Vozroždenije*, Pariisi 1924-1940, pt. Petr Struve, J. F. Semjonov.

Kirjallisuus

- Birman, Mihail (1984), V odnoi redaktsii (= O teh, kto sozdal gazetu ”Poslednija novosti”). *Jevrei v kulture russkogo zarubežja*, 3. Jerusalem: Mihail Parhomovski.
 Bunin, Ivan (1994), *Missija russkoi emigratsii. Russkaja ideja v krugu pisatelei i myslitelei russkogo zarubežja*. Moskva: Iskusstvo.
 Burbank, Jane (1986), *Intelligentsia and Revolution*. USA: Oxford University Press.
 Chinyaeva, E. (1994), *Russian Émigrés and Czechoslovak Society: Uneasy Relations*. Praha: Arhiv

ACVR.

- Gessen, Iosif (1979), *Gody izgnanija: žiznenny otšet*. Paris: YMCA-Press.
 Hochman, Jiri (1984), *The Soviet Union and the Failure of Collective Security*. Ithaca: Cornell University Press.
Hundert Jahre Ullstein 1877-1977, III. Hrsg. W. Joachim Freiburg u. Hans Wallenberg. Berlin: Ullstein.
 Isakov, Sergei (1996), *Russkije v Estonii 1918-1940*. Tartu: Kompu.
 Kennan, George (1961), *Russia and the West under Lenin and Stalin*. London: Hutchinson.
 Margulies, S. M. (1992), *Gody revoljutsii, II*. Berlin.
 Mick, Christoph (1995), *Sowjetische Propaganda, Fünfjahrplan und deutsche Russlandpolitik 1928-1932*. Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa, Band 42. Stuttgart: Frank Steiner Verlag.
 Nielsen, Jens Petter (1983), *Miljukov i Stalin*. Universitet i Oslo: Slavisk-baltisk institut. Meddelelser, 32.
 Raeff, Marc (1990), *Russia Abroad*. USA: Oxford University Press.
 Rimscha, Hans, von (1924), *Der russische Bürgerkrieg und die russische Emigration 1917-1921*. Jena: Verlag der Frommannschen Buchhandlung

(Walter Biedermann).
 Rimscha, Hans, von (1924), *Russland jenseits der Grenzen 1921-1926*. Jena: Verlag der Frommanschen Buchhandlung (Walter Biedermann).
 Service, Robert (2000), *Lenin: a Biography*. London: MacMillan.
 Simpson, John Hope, (1939), *The Refugee Problem. Report of a Survey*. London: Oxford University Press.

Višniak, Marc (1970), *Gody emigratsii 1919-1969*. Stanford University Press: Stanford.
 Volkmann, Hans-Erich (1966), *Die russische Emigration im Deutschland 1919-1929*. Marburger Ostforschungen, Band 26. Würzburg: Hölzner Verlag.